

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 401

Ekonomia

Redaktorzy naukowi
Jerzy Sokołowski
Grażyna Węgrzyn
Magdalena Rękas

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja wydawnicza: Agnieszka Flasińska, Elżbieta Kozuchowska

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Barbara Cibis

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-533-9

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Łukasz Arendt: Zmiana technologiczna faworyzująca wysokie kwalifikacje czy polaryzacja polskiego rynku pracy – zarys problemu	13
Agnieszka Barczak: Wykorzystanie wybranych metod ilościowych w analizie pasażerskiego ruchu lotniczego w Polsce	26
Ryszard Barczyk: Rola polityki pieniężnej w stabilizowaniu gospodarki polskiej w latach 2000-2014	36
Tomasz Bernat: Przedsiębiorczość studentów a dodatkowe aktywności pozauczelniane.....	48
Przemysław Borkowski: Applicability of reference based appraisals in assessment of real sector investment projects	58
Przemysław Borkowski: A framework for risk analysis in infrastructure projects.....	69
Agnieszka Bretyn: Młodzi konsumenci wobec szarej strefy w Polsce	83
Sławomir Czetwertyński: Ekonomia kopiowania a korzyści społeczne	93
Karolina Drela: Rynek pracy i biedni pracujący	104
Małgorzata Barbara Fronczek: Handel produktami ICT – Polska na tle świata.....	114
Aleksandra Grabowska-Powaga: Kapitał społeczny w przedsiębiorstwach rodzinnych	126
Artur Grabowski: Ordoliberalna kategoria własności a współczesne oblicze sektora niemieckich przedsiębiorstw piłkarskich	134
Alina Grynia: Innowacyjność krajów bałtyckich: potencjał i bariery.....	144
Anna Horodecka: The concept of human nature as a driving force for changes in economics exemplified by feminist and neoclassical economics.....	155
Michał Jurek: The role of banks in performance of the real sector in selected EU member states.....	166
Grażyna Karmowska: Zastosowanie metod taksonomicznych do oceny zróżnicowania poziomu życia w krajach postsocjalistycznych Europy	176
Magdalena Knapińska: Efektywność polityki rynku pracy – aspekty teoretyczne i praktyczne.....	187
Andrzej Koza: Sytuacja na rynku pracy osób niepełnosprawnych i jej wpływ na gospodarkę finansową państwowego funduszu rehabilitacji osób niepełnosprawnych	198
Jakub Kraciuk: Paradygmat <i>homo oeconomicus</i> w aspekcie rozwoju ekonomii heterodoksyjnej	211
Anna Krzysztofek: Rozważania o pojęciu odpowiedzialności	220
Wojciech Leoński: Wolontariat pracowniczy jako jedno z narzędzi CSR.....	233

Agnieszka Łopatka: Poziom i przyczyny różnicowania wynagrodzeń w Polsce	243
Iwona Maciejczyk-Bujnowicz: Changes in capital flows in process of integration of the European Union – selected aspects.....	253
Marta Maier: Starzejące się społeczeństwo jako wyzwanie dla polityki społecznej i rodzinnej	267
Agnieszka Malkowska: Ocena rozwoju obszaru przygranicznego na przykładzie województwa zachodniopomorskiego	275
Paweł Marszałek: Selected processes influencing contemporary banking systems.....	285
Danuta Miłaszewicz: Kompetencje społeczne polskich i litewskich studentów – analiza porównawcza.....	296
Dorota Milek, Karolina Kapusta: Competitiveness of the regions in the context of smart specialization (on the example of Świętokrzyskie)	306
Rafał Nagaj: Dochody a skłonność do działań altruistycznych wśród studentów w Polsce	317
Mariusz Nyk: Niedoskonałość rynku pracy w kontekście funkcjonowania związków zawodowych	327
Magdalena Olczyk: Konkurencyjność w literaturze ekonomicznej – analiza bibliometryczna	338
Monika Pasternak-Malicka: Płaca minimalna jako narzędzie ograniczające pracę nierejestrowaną	349
Barbara Pawłowska: W kierunku zrównoważonego rozwoju – przegląd efektów działań w Polsce.....	362
Renata Pęciak: Geneza podejścia regulacyjnego we francuskiej teorii ekonomicznej.....	373
Adriana Politaj: Pracodawcy z otwartego rynku pracy i ich rola w przeciwdziałaniu bezrobociu osób niepełnosprawnych.....	383
Joanna Prystrom: Innowacyjność a konkurencyjność gospodarki Luksemburga	399
Małgorzata Raczkowska: Kwestia gender w ekonomii	412
Magdalena Ratalewska: Uwarunkowania rozwoju sektorów kreatywnych..	421
Hanna Soroka-Potrzebna: Regionalne zróżnicowanie sektora MŚP	431
Małgorzata Sosińska-Wit, Karolina Gałązka: Wpływ współpracy z sektorem B+R na innowacyjność MŚP na podstawie badań ankietowych	440
Joanna Sychała: Ocena cech morfologicznych wahań cyklicznych w Polsce w latach 2001-2013	452
Joanna Stawska: Oddziaływanie decyzji władz monetarnych i fiskalnych (<i>policy mix</i>) na funkcjonowanie przedsiębiorstw w Polsce	462
Piotr Szkudlarek: Zaufanie jako komponent kapitału społecznego.....	472
Jarosław Szostak: Economic content of the category of value.....	483

Andrzej Szuwarzyński: Ocena wpływu polityki zdrowotnej na jakość życia starzejącego się społeczeństwa w krajach UE.....	493
Arkadiusz Świadek, Barbara Czerniachowicz: Aktywność innowacyjna systemów przemysłowych a koniunktura gospodarcza na przykładzie województwa dolnośląskiego	503
Michał Świtłyk, Artur Wilczyński: Zastosowanie indeksu Malmquista do badania zmian efektywności uczelni publicznych	514
Dariusz Tłoczyński: Rola państwa w kształtowaniu konkurencji na polskim rynku transportu lotniczego	525
Roman Tylżanowski: Zewnętrzne źródła finansowania procesów transferu technologii w przedsiębiorstwach przemysłowych wysokiej techniki w Polsce.....	535
Grażyna Węgrzyn: Zasoby ludzkie w Unii Europejskiej – szanse i zagrożenia	545
Danuta Witczak-Roszkowska, Karolina Okła: Skłonność studentów województwa świętokrzyskiego do zagranicznych emigracji zarobkowych.....	555
Katarzyna Włodarczyk: Pokolenie 50+ w Polsce – podejrzani o wykluczenie?.....	566
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Partycypacja mieszkańców w tworzeniu strategii rozwoju gminy jako przejaw kapitału społecznego na obszarach wiejskich.....	577
Jarosław Wolkonowski: Przyczyny i struktura emigracji obywateli Polski po akcesji do UE.....	587
Jacek Wychowanek: Tradycja w aspekcie budowania konkurencyjności małego przedsiębiorstwa	601
Urszula Zagóra-Jonszta: Adam Smith o własności.....	614
Magdalena Zalewska-Turzyńska: Communicating CSR – the Lasswell’s model approach.....	623
Ewa Zeman-Miszewska, Maciej Miszewski: Ład gospodarczy i porządek gospodarczy – potrzeba i szanse zmian	631
Mariusz Zieliński: Wpływ realizacji koncepcji CSR na wycenę spółek akcyjnych.....	642

Summaries

Łukasz Arendt: Skill-biased technical change or polarisation of the Polish labour market – remarks.....	13
Agnieszka Barczak: Application of selected quantitative methods in the analysis of passenger air traffic in Poland.....	26
Ryszard Barczyk: The role of monetary policy in the stabilization of the Polish economy in the years 2000-2014	36

Tomasz Bernat: Entrepreneurship of students vs. additional non-university activities.....	48
Przemysław Borkowski: Aplikacja metody referencyjnej oceny projektów inwestycyjnych w sferze realnej.....	58
Przemysław Borkowski: Metoda analizy ryzyka w inwestycjach infrastrukturalnych.....	69
Agnieszka Bretyn: Young consumers towards the shadow economy in Poland.....	83
Sławomir Czetwertyński: Economics of copying vs. social benefits.....	93
Karolina Drela: Labor market and working poor.....	104
Małgorzata Barbara Fronczek: Trade in ICT goods – Poland in comparison to the world.....	114
Aleksandra Grabowska-Powaga: Social capital in family business.....	126
Artur Grabowski: Ordoliberal category of a property and a modern aspect of a sector of German soccer enterprises.....	134
Alina Grynia: Innovation of the Baltic countries: potentials and barriers.....	144
Anna Horodecka: Koncepcja natury ludzkiej jako siła napędowa zmian w ekonomii na przykładzie koncepcji człowieka w ekonomii feministycznej i neoklasycznej.....	155
Michał Jurek: Znaczenie banków dla funkcjonowania sektora realnego w wybranych krajach UE.....	166
Grażyna Karmowska: Taxonomic methods to evaluate the variation in the standards of living in the countries of post-socialist Europe.....	176
Magdalena Knapieńska: Effectiveness of labor market policy – theoretical and practical aspects.....	187
Andrzej Koza: Situation of persons with disabilities on the labor market and its impact on the financial situation of the State Fund for Rehabilitation of the Disabled Persons.....	198
Jakub Kraciuk: <i>Homo economicus</i> paradigm in terms of development of heterodox economics.....	211
Anna Krzysztofek: Reflections about the notion of responsibility.....	220
Wojciech Leoński: Corporate volunteering as an instrument of CSR.....	233
Agnieszka Łopatka: Level and reasons for differences of salaries in Poland.....	243
Iwona Maciejczyk-Bujnowicz: Zmiany w przepływach kapitału w procesie integracji Unii Europejskiej – wybrane aspekty.....	253
Marta Maier: Ageing society as a challenge for social and family policy.....	267
Agnieszka Malkowska: Assessment of the development of a border area using Zachodniopomorskie Voivodeship as an example.....	275
Paweł Marszałek: Wybrane procesy wpływające na współczesne systemy bankowe.....	285
Danuta Miłaszewicz: Social competence of Polish and Lithuanian students – comparative analysis.....	296

Dorota Milek, Karolina Kapusta: Konkurencyjność regionów w kontekście inteligentnej specjalizacji (na przykładzie Świętokrzyskiego)	306
Rafał Nagaj: Incomes and willingness of students to perform altruistic actions	317
Mariusz Nyk: Imperfections of the labor market in the context of the functioning of trade unions	327
Magdalena Olczyk: Competitiveness in economic literature – bibliometric analysis	338
Monika Pasternak-Malicka: Minimum wage as a tool used to reduce the labor market grey area	349
Barbara Pawłowska: Towards sustainable development – review of effects of actions in Poland.....	362
Renata Pęciak: The origin of the regulation approach in the French economic theory.....	373
Adriana Politaj: Employers from the open labor market and their role in the counteracting of unemployment among persons with disabilities	383
Joanna Prystrom: Innovativeness vs. competitiveness of Luxembourg economy.....	399
Małgorzata Raczkowska: The issue of gender in economics	412
Magdalena Ratalewska: Determinants of the development of creative industries.....	421
Hanna Soroka-Potrzebna: Regional diversity of SME sector	431
Małgorzata Sosińska-Wit, Karolina Gałązka: Effect of cooperation with R&D sector on SME's innovation based on survey	440
Joanna Spychała: Evaluation of morphological characteristics of cyclical fluctuations in Poland in 2001-2013	452
Joanna Stawska: The impact of the monetary and fiscal authorities (policy mix) on the functioning of enterprises in Poland	462
Piotr Szkudlarek: Trust as a component of social capital	472
Jarosław Szostak: Ekonomiczna treść kategorii wartości	483
Andrzej Szuwarzyński: Assessment of the health policy impact on the quality of life of ageing population in the European Union countries	493
Arkadiusz Świadek, Barbara Czerniachowicz: Innovation activity in regional industrial systems vs. economic cycle on the example of the Dolnośląskie Voivodeship	503
Michał Świtlyk, Artur Wilczyński: Application of Malmquist index to examine changes in the efficiency of public universities	514
Dariusz Tłoczyński: The role of state in shaping the competition in the Polish air transport market	525
Roman Tylżanowski: External sources of funding of technology transfer in high-tech manufacturing sector in Poland.....	535

Grażyna Węgrzyn: Human resources in the European Union – opportunities and threats	545
Danuta Witczak-Roszkowska, Karolina Okła: Disposition to financial emigration among the students of the Świętokrzyskie Voivodeship.....	555
Katarzyna Włodarczyk: Generation 50+ in Poland – suspected of exclusion?.....	566
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Participation of inhabitants in building commune development strategy as a manifestation of social capital in rural areas	577
Jarosław Wolkonowski: Causes and structure of emigration of Polish citizens after the accession to the European Union	587
Jacek Wychowanek: Tradition in the aspect of building the competitiveness of a small-sized enterprise.....	601
Urszula Zagóra-Jonszta: Adam Smith about ownership	614
Magdalena Zalewska-Turzyńska: Model komunikacji CSR w świetle podejścia H. Lasswella	623
Ewa Zeman-Miszewska, Maciej Miszewski: Economic governance and economic order – need and opportunities of changes	631
Mariusz Zieliński: The impact of CSR concept on the valuation of stock companies	642

Renata Pęciak

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

e-mail: renata.peciak@ue.katowice.pl

GENEZA PODEJŚCIA REGULACYJNEGO WE FRANCUSKIEJ TEORII EKONOMICZNEJ

THE ORIGIN OF THE REGULATION APPROACH IN THE FRENCH ECONOMIC THEORY

DOI: 10.15611/pn.2015.401.34

Streszczenie: W latach 70. XX wieku, w konsekwencji załamania dynamicznego wzrostu gospodarczego, na gruncie ekonomii francuskiej pojawiło się podejście regulacyjne. Wyjaśnienie kryzysu zaproponowane przez przedstawicieli tego kierunku stanowiło alternatywę dla interpretacji dominującej teorii mainstreamowej. W początkowym okresie kształtowania się tego podejścia znaczenie miały trzy szkoły: szkoła skupiona wokół Paula Boccary, szkoła z Grenoble oraz szkoła paryska. Chociaż punktem wyjścia badań była teoria marksistowska, stanowiska poszczególnych szkół wobec marksistowskich założeń wpłynęły na różnorodność programów badawczych, a także na późniejszą ich ewolucję. Celem opracowania jest przedstawienie genezy podejścia regulacyjnego, a także syntetyczna prezentacja programów badawczych szkół, ze szczególnym uwzględnieniem szkoły paryskiej (obecnie utożsamianej ze szkołą regulacji), która wyznacza kierunek rozwoju podejścia regulacyjnego.

Słowa kluczowe: teoria regulacji, podejście regulacyjne, ekonomia heterodoksyjna.

Summary: As a result of the dynamic economic growth breakdown, a new regulation approach appeared on the ground of French economics in the 1970s. The crisis explanation proposed by the representatives of this school was the alternative to the dominant interpretation of mainstream theory. There were three important schools at the early stage of this approach development: the school concentrated around Paul Boccara, the school from Grenoble and the Paris school. Although the starting point of the study was the Marxist theory, the attitudes of individual schools towards Marx's assumptions affected the diversity of research programs of regulationists, as well as their subsequent evolution. The main aims of this paper are: the presentation of the regulation approach origins and the concise description of the research programs of schools, with particular emphasis on the Paris school (nowadays tantamount to the regulation school) which sets the direction for the future development of regulatory approach.

Keywords: regulation theory, regulation approach, heterodox economics.

1. Wstęp

Podejście regulacyjne pojawiło się w latach 70. XX wieku na gruncie francuskim w odpowiedzi na kryzys, który zatrzymał dynamiczny powojenny wzrost w krajach o ugruntowanej gospodarce rynkowej. Wyjaśnienie kryzysu zaproponowane przez regulacjonistów stanowiło alternatywę dla interpretacji dominującej teorii mainstreamowej.

W literaturze ekonomicznej podejście regulacyjne bywa utożsamiane z pracami paryskiej szkoły regulacji, jednak w początkowym okresie kształtowania się tego podejścia znaczenie miały trzy szkoły: szkoła skupiona wokół Paula Boccary, szkoła z Grenoble oraz najbardziej znana obecnie szkoła paryska. Program badawczy tych szkół był zróżnicowany i nie stanowił koherentnej teorii. Chociaż punktem wyjścia badań była teoria marksistowska, stanowiska poszczególnych szkół wobec marksistowskich założeń wpłynęły na różnorodność programów badawczych regulacjonistów, ale również odrębne kierunki rozwoju.

Celem opracowania jest przedstawienie genezy podejścia regulacyjnego, a także syntetyczna prezentacja programów badawczych szkół będących podwaliną tego podejścia, ze szczególnym uwzględnieniem szkoły paryskiej, która wyznacza obecnie kierunek badań regulacjonistów. Tezę badawczą przyjętą w artykule można sformułować następująco: Podejście regulacyjne nie stanowi homogenicznego kierunku teoretycznego, lecz kształtowane było przez kilka szkół z różnymi programami metodologicznymi i teoretycznymi, z których najbardziej znacząca jest szkoła paryska.

2. Koncepcja regulacji i program badawczy regulacjonistów

W tradycji francuskiej koncepcja regulacji w ekonomii została wprowadzona przez Gérarda de Bernisa, ekonomistę o proweniencjach marksistowskich, uważanego za żarliwego czytelnika Marksa, a dość krytycznego czytelnika Keynesa. W początkowym okresie badań de Bernis, znajdując się pod wpływem poglądów strukturalistów rozwoju, przede wszystkim Gunnara Myrdala, Raùla Prebisha oraz Celso Furtado, zajmował się ekonomią rozwoju.

Koncepcję regulacji de Bernis zaczerpnął z nauk biologicznych i przetransponował ją do nauk ekonomicznych. Wykorzystując narzędzia i pojęcie regulacji, podjął próbę przeformułowania tradycyjnej ekonomii marksistowskiej, nadal pozostając w opozycji względem neoklasycznej teorii równowagi. W jego interpretacji regulacja pojawia się, kiedy siły różnego pochodzenia są poddawane wpływowi pewnych prawidłowości. Występowanie tych prawidłowości pozwala na konwergencję tych sił, podczas gdy przy braku tych prawidłowości naturalny ruch tych sił prowadzi do ich dywergencji [Coriat 1994]. Istniejący sposób regulacji sprawia, że występujące w społeczeństwie sprzeczności ulegają ograniczeniu, co umożliwia reprodukcję stosunków społecznych i gwarantuje ich ciągłość w długim okresie [Théret 1990].

W ramach podejścia regulacyjnego zaproponowano różne interpretacje dotyczącego sposobu analizowania i formułowania teorii ekonomii, która pozwoliłaby podkreślić znaczenie przemian historycznych, zwłaszcza w odniesieniu do wymiaru gospodarczego społeczeństw.

W początkowym okresie kształtowania się podejścia regulacyjnego determinujący wpływ miała teoria marksistowska. Niektóre ze szkół przyjmowały marksistowskie założenia, dokonując jedynie ich modyfikacji, dla innych punktem wyjścia była zdecydowana krytyka ortodoksyjnego marksizmu. Krytyka ta dotyczyła między innymi przyjętego przez marksizm założenia, że nie istnieją prawa ogólne, ahistoryczne, uniwersalne, które działałyby we wszystkich systemach i strukturach społeczno-gospodarczych [Boyer 1989, s. 277].

Analiza programu badawczego i przyjętych przez regulacjonistów założeń pozwala wskazać zarówno liczne rozbieżności między poszczególnymi szkołami, jak i relatywnie zbieżne dla wszystkich szkół koncepcje czy założenia.

Zgodnie przyjęto, że fakty czy zjawiska ekonomiczne są zdarzeniami uwarunkowanymi społecznie i historycznie [Théret 1990, s. 43 i dalsze]. We Francji badania nad historycznym charakterem kapitalizmu i przyjęcie perspektywy historycznej cechowały *École des Annales* (Szkoła „Annales”)¹, w której programie badawczym istotne znaczenia miała koncepcja tzw. długiego trwania², a także metody ilościowe (zwłaszcza badania ilościowe z dziedziny historii). W odniesieniu do dynamiki gospodarczej, przejawiającej się w silnych fluktuacjach i głębokich kryzysach, badacze „Annales” podkreślali decydujący wpływ działań państwa, a także znaczenie stosunków produkcyjnych i stosunków społecznych [Jessop, Sum 2006; Boyer 1990]. Prace i badania historiograficzne „Annales” stanowiły źródło inspiracji metodologicznych podejścia regulacyjnego [Boyer 1995, s. 24].

Wspólne dla podejścia regulacyjnego były marksistowskie koncepcje walki klasowej, reżimu akumulacji, sposobu produkcji, a także wewnętrznych sprzeczności istniejących w systemie kapitalistycznym. Różnie jednak interpretowano sprzeczności występujące w kapitalizmie – dla jednych stanowiły one dowód na nieuchron-

¹ *École des Annales* była nurtem badawczym rozwijanym w latach 50. XX wieku we francuskiej historiografii, która zrewolucjonizowała naukę historyczną. Badacze tego nurtu byli skupieni wokół czasopisma „Annales d’histoire économique et sociale” (później przekształconego w „Annales. Économies, sociétés, civilisations”, a obecnie „Annales. Histoire, Sciences Sociales”), założonego w 1929 roku przez Marca Blocha i Luciena Febvre’a. W ramach tej szkoły postulowano odejście od historii zdarzeniowej – politycznej, na rzecz kompleksowego badania zjawisk historycznych. Głównym postulatem historyków związanych z tą szkołą było wykorzystanie do badań historycznych metod i dorobku innych nauk społecznych (między innymi ekonomii, socjologii, geografii, etc.), a także przyjęcie perspektywy długiego trwania. Historycy ze środowiska „Annales” wywarli olbrzymi wpływ na rozwój historii gospodarczej.

² Termin wprowadzony przez francuskiego historyka Fernanda Braudela. Pojęcie „długiego trwania” wyznaczało nową perspektywę czasową dla analizy zjawisk historyczno-gospodarczych i społecznych, w ramach której przyjmowano, że perspektywa analizy badanych zjawisk powinna dotyczyć długiego okresu, w którym dokonują się przemiany cywilizacyjne, a także religijne.

ny kres systemu gospodarki kapitalistycznej, dla innych jedynie problem trwałości systemu kapitalistycznego, a nie dowód jego upadku.

Wspólny dla regulacjonistów był również punkt wyjścia badań, którego celem była analiza warunków dynamicznego wzrostu gospodarczego w okresie powojennym i przyczyn impasu w latach 70., kiedy kryzysy energetyczne stały się cezurą wyraźnie wyznaczającą koniec szybkiego, długookresowego wzrostu gospodarek kapitalistycznych. Zdecydowana większość regulacjonistów podejmowała badania dotyczące analizy systemu kapitalistycznego, warunków jego funkcjonowania, charakterystycznych dla poszczególnych etapów systemu kapitalistycznego reżimów akumulacji i sposobów produkcji, a także przyczyn kryzysów tego systemu.

Przyjmowano, że powojenny wzrost gospodarczy był wynikiem fordowskiego systemu produkcji, którego specyfika generowała rozwój i modernizację sektorów związanych z produkcją dóbr konsumpcyjnych [Pęciak 2014]. Fordowski model zdaniem regulacjonistów cechowała silna synergia między progresją zysków produkcyjnych, wspieraną przez specyficzny kompromis pracowniczo-kapitalistyczny, a progresją w odniesieniu do dochodów pracowniczych. Hipoteza dotycząca fordowskiego modelu wzrostu gospodarczego opartego na konsumpcji stała się podstawą metodologiczną i kluczową koncepcją podejścia regulacyjnego [Jessop, Sum 2006, s. 13; Boyer 1990, s. IX; Boyer 1989, s. 279]. Z tego też powodu podejście regulacyjne bywa błędnie utożsamiane z fordyzmem, czasami redukowane do analizy fordyzmu, kryzysu fordowskiego systemu produkcji i warunków kształtowania postfordyzmu. Tymczasem nie każde studia dotyczące fordyzmu podejmowane są na gruncie podejścia regulacyjnego, a z drugiej strony nie każde rozważania regulacjonistów prowadzą do fordowskich stosunków produkcji [Jessop, Sum 2006, s. 13].

Wspólną cechą podejścia regulacyjnego była również analiza zjawisk w otoczeniu historycznym i społecznym, a od lat 90. XX wieku charakterystyczna stała się również analiza otoczenia instytucjonalnego i silny wpływ ekonomii instytucjonalnej.

3. Szkoły w ramach podejścia regulacyjnego

Pojawienie się podejścia regulacyjnego we Francji było wynikiem specyficznego klimatu intelektualnego, politycznego i gospodarczego.

Konsekwencją prowadzonej w większości gospodarek kapitalistycznych w okresie powojennym polityki społeczno-gospodarczej, a także dominującego systemu gospodarczego, który cechował się wysokim zatrudnieniem, wysoką konsumpcją, poprawą warunków pracy i otoczeniem sprzyjającym pracownikom, był wzrost presji społecznej i żądań wysuwanych przez pracowników, w tym żądań płacowych. Presja inflacyjna spowodowana światowym kryzysem energetycznym pogarszała koniunkturę realną.

We Francji partie lewicowe i komunistyczne rozszerzyły swoje wpływy w kręgach politycznych i akademickich. Obecna stała się debata dotycząca marksistowskiego materializmu historycznego w wersji stalinowskiej, mocno dyskutowanego

co do założeń i implementacji. Krytyka tradycyjnego marksizmu, chociaż nie prowadziła do zerwania z marksizmem, otworzyła drogę do nowej teorii kapitalizmu państwowo-monopolistycznego.

Chronologicznie rzecz ujmując, pierwszą szkołą, w ramach której podstawę programu badawczego stanowiło podejście regulacyjne, była szkoła skupiona wokół Paula Boccary, ekonomisty będącego przedstawicielem tradycyjnej szkoły marksowskiej, związanego z Francuską Partią Komunistyczną [Coriat 1994]. Punktem wyjścia programu badawczego Boccary w latach 60. XX wieku była teoria dotycząca powojennego etapu rozwoju kapitalizmu, tzw. kapitalizmu państwowo-monopolistycznego (*capitalisme monopoliste d'État*). System kapitalizmu państwowo-monopolistycznego kształtował się od przełomu XIX i XX wieku. W początkowym okresie ośrodkami decyzji gospodarczych były wielkie prywatne przedsiębiorstwa monopolistyczne, jednak kryzys gospodarczy z 1929 roku dowiódł destrukcyjnego wpływu silnie zmonopolizowanego systemu kapitalistycznego. Dopiero działania interwencyjne w procesy gospodarowania, podjęte przez państwo, przywróciły równowagę w gospodarkach kapitalistycznych. Wielka depresja i rozwiązania zaproponowane w ramach *New Deal* stały się dowodem na istnienie wewnętrznych słabości kapitalistycznego systemu gospodarczego i koronnym argumentem interwencjonizmu keynesowskiego. Aktywna interwencja państwa wraz z dużym udziałem sektora publicznego w życiu społeczno-gospodarczym, które w kolejnych kilku dekadach cechowały system polityczno-gospodarczy, ukształtowały tzw. kapitalizm państwowo-monopolistyczny. Boccara przyjął, że ten etap kapitalizmu cechował sposób regulacji związany z nadmierną akumulacją i dewaloryzacją kapitału. Boccara należał do grona tych ekonomistów, którzy początek kryzysu systemowego tego etapu kapitalizmu dostrzegali już w połowie lat 60. XX wieku. Symptomatyczne dla podejścia reprezentowanego przez Boccara była analiza dynamiki długookresowej.

Podejście regulacyjne w ujęciu tej szkoły nie ewoluowało ani nie rozwijało się, stało się natomiast inspiracją do powstania szkoły z Grenoble. Niektórzy badacze, nie wchodząc w meandry i różnice merytoryczne i metodologiczne, traktują nawet te dwie szkoły jako jedną [Boyer 2004, s. 108].

Szkoła z Grenoble (*l'école grenobloise de la régulation*), której założycielem był Gérard Destanne de Bernis, wywarła znaczący wpływ na kształtowanie się podejścia regulacyjnego i dzisiaj jest wymieniana jako jedna z dwóch (obok szkoły paryskiej) szkół regulacji [Chiasson-LeBel 2006]. Powstanie szkoły z Grenoble wiąże się z grupą badaczy skupionych wokół de Bernisa w ramach GREEC (*Groupe de recherche sur la régulation d'économies capitalistes*), dla których podstawowym problemem była analiza zmian w gospodarkach kapitalistycznych, a punktem wyjścia analiza stopy zysku.

Chociaż chronologicznie pojawiła się później niż szkoła Boccary, to właśnie w ramach projektu GREEC zaproponowano pojęcie regulacji, któremu nadano

nowy wymiar, a następnie przyjęto jako koncepcję bazową podejścia regulacyjnego [Ruzza, Troisvallets 2008].

Dla szkoły z Grenoble teoria marksistowska stała się punktem wyjścia badań. Wychodząc z krytyki teorii równowagi ogólnej, pozostając wciąż pod silnym wpływem teorii marksistowskiej, szkoła z Grenoble podjęła próbę wyjaśnienia kryzysu lat 70. [de Bernis 1977; Ruzza, Troisvallets 2008]. Podobnie jak w koncepcji marksistowskiej, u de Bernisa na strukturę kapitalizmu składają się antagonistyczne siły, jednak istniejące instytucje pozwalają utrzymać spójności systemu i generować wzrost gospodarczy [Coriat 1994]. Koncepcja regulacji de Bernisa zakładała, że w społeczeństwie opartym na kapitalistycznym systemie produkcji istnieją wewnętrzne sprzeczności (siły, które prowadzą do dywergencji), jednak niektóre istniejące prawidłowości, takie jak normy społeczne czy instytucje, sprawiają, że siły, z natury rozbieżne i sprzeczne, podlegają konwergencji. De Bernis, pozostając blisko tradycyjnego marksizmu, przyjął istnienie praw immanentnie wpisanych w kapitalizm i uznał, że podstawową instytucją, której kontrola może przeorientować gospodarkę i narzucić pewne normy i zachowania w formie regulacji, jest państwo [Coriat 1994].

Trzecia szkoła, paryska szkoła regulacji, narodziła się w strukturach administracji państwowej, w ramach badań prowadzonych w instytucjach takich jak INSEE (w latach 1974–1975) oraz CEPREMAP³ (w latach 1976–1977). Na podstawie stworzonych modeli makroekonomicznych wyjaśniających przyczyny wzrostu gospodarczego badacze stwierdzili, że od 1967 roku nastąpiło załamanie prawidłowości ekonomicznych będących podstawą szybkiego powojennego wzrostu (zerwanie ciągłości wzrostu gospodarczego) [Boyer 2011]. Wśród symptomów załamania wskazali między innymi powolny, ale ciągły wzrost bezrobocia we Francji, ogólne przyspieszenie procesu inflacyjnego oraz zwolnienie wzrostu gospodarczego po pierwszym szoku naftowym. Zainspirowani pracami badawczymi postkeynesistów, zwłaszcza Michała Kaleckiego, Nicholasa Kaldora i Joan Robinson, wykorzystując również długookresową analizę zmian zachodzących w gospodarce kapitalistycznej, doszli do krytycznej oceny możliwości eksplanacyjnych ekonomii marksistowskiej. Podczas gdy teoria kapitalizmu państwowo-monopolistycznego przyjmowała, że system gospodarki kapitalistycznej ma swój kres, szkoła paryska odrzucała takie założenie [Boyer 1995]. Dla tej ostatniej przedmiotem badań stały się zmiany oraz transformacja systemu kapitalistycznego, a nie kwestia trwałości tego systemu. Punktem wyjścia prac badawczych regulacjonistów paryskich była krytyka

³ INSEE (Institut National de la Statistique et des Études Économiques) – francuski urząd statystyczny. CEPREMAP (Centre d'Études Prospectives d'Économie Mathématique Appliquées à la Planification; od 2005 roku Centre pour la Recherche Économique et ses Applications) – instytut badawczy będący swego rodzaju pomostem między środowiskiem ekonomicznym a administracją publiczną. Zarówno INSEE, jak i CEPREMAP były silnie powiązane z francuskim urzędem planowania (Commissariat Général du Plan), głównym organem odpowiedzialnym za kształtowanie planowania gospodarczego we Francji od 1946 roku.

ortodoksyjnego marksizmu [Boyer 1990, s. VII]. Szkoła paryska wpisała się więc w tradycję marksowską, ale z nowymi metodami analitycznymi.

4. Ewolucja programu badawczego paryskiej szkoły regulacji

Podejście regulacyjne zostało zdominowane przez szkołę paryską, która obecnie jest utożsamiana ze szkołą regulacji. Program badawczy szkoły, pod wpływem różnych nurtów i poglądów ekonomicznych, ale również zjawisk gospodarczych, ulegał ewolucji, w ramach której można wskazać kilka etapów badań [Boyer 2004, s. 108–111].

Pierwszy etap programu badawczego szkoły paryskiej kształtował się w latach 70. XX wieku, kiedy rozwój gospodarczy w większym stopniu niż dzisiaj był uzależniony od procesów, a także stosunków i kompromisów społecznych panujących wewnątrz poszczególnych gospodarek [Chiasson-LeBel 2006]. Na tym etapie badań prace Michela Aglietta, szczególnie dzieło „założycielskie” szkoły paryskiej *Régulation et crises du capitalisme* z 1976 roku, stanowiły podwaliny szkoły paryskiej. Aglietta wprowadził koncepcję form strukturalnych, wśród których wyróżnił formę obejmującą system monetarny i finansowy, stosunki płacowe, formę konkurencji, system międzynarodowy oraz relacje państwo – gospodarka. Koherencja między tymi podstawowymi formami strukturalnymi gwarantuje występowanie prawidłowości, które pozwalają na konwergencję różnych sił, co umożliwia trwały wzrost w relatywnie długim okresie [Coriat 1994]. Aglietta, analizując transformację kapitalizmu w Stanach Zjednoczonych, dowodził, że gospodarka amerykańska, z powodu wysokiej uniwersalności form strukturalnych, które wykształciły się w tym systemie gospodarczym, stanowiła model referencyjny dla wszystkich współczesnych gospodarek kapitalistycznych [Aglietta 1976, s. 20; El Aoufi 2009]. W tym okresie szkoła koncentrowała się przede wszystkim na określeniu warunków i sposobów regulacji fordowskiej, analizie poszczególnych form instytucjonalnych i ich hierarchii wewnątrz poszczególnych systemów gospodarczych, a także na równowadze między produkcją a konsumpcją [Chiasson-LeBel 2006]. Celem badań była identyfikacja instytucji, które pozwalają regulować kapitalizm w danym czasie i miejscu.

W latach 80. XX wieku podejście regulacyjne uległo rozszerzeniu zarówno merytorycznie, obejmując swoimi badaniami ekonomię, geografię czy stosunki międzynarodowe, jak i przestrzennie, wychodząc poza krąg ekonomistów francuskich i znajdując propagatorów w innych krajach europejskich, zwłaszcza w Niemczech, krajach skandynawskich, a w ostatnich latach również w krajach Ameryki Północnej i Południowej.

Stopniowo nastąpiło pogłębienie i rozszerzenie programów badawczych dotyczących podstaw teoretycznych teorii regulacji. Wnioski z prowadzonych badań potwierdziły różnorodność sposobów produkcji, a także zmienności w czasie i przestrzeni form kapitalizmu. Wnioski te otworzyły drogę do badań nad różnorodnością systemów kapitalistycznych.

Na przełomie lat 80. i 90. w ramach podejścia regulacyjnego, podobnie jak w niektórych współczesnych kierunkach neoklasycznych, wzrasta zainteresowanie wymiarem instytucjonalnym [Coriat 1994]. Dla regulacjonistów instytucje stanowią każdą kodyfikację podstawowych stosunków społecznych [Boyer 2003, s. 1]. Na tym etapie prac szczegółowej analizie poddane zostały duże kryzysy, ich geneza, a także logika instytucjonalna wraz z dominującymi formami instytucjonalnymi [Benko 1996, s. 8]. Regulacjoniści podkreślają rolę powstawania i dostosowywania instytucji w procesie regulacji kapitalizmu, a także znaczenie architektury instytucjonalnej w trajektoriach narodowych [El Aoufi 2009].

Nowa rzeczywistość ekonomiczna związana ze zjawiskiem globalizacji i umiędzynarodowieniem wpłynęła na zmiany obszaru zainteresowań regulacjonistów. Zmiany instytucjonalne, jakie mają miejsce od drugiej połowy lat 90. w przestrzeni europejskiej, ale również w przestrzeni międzynarodowej, spowodowały, że przesunął się punkt ciężkości zainteresowania regulacjonistów z wymiaru makroekonomicznego na wymiar megaekonomiczny. Konieczność uwzględnienia poziomu międzynarodowego otworzyła nowe kierunki badań, które rozszerzyły się na obszary związane z umiędzynarodowieniem i procesami globalizacji, finansjeryzacją gospodarek (w tym finansjeryzacją akumulacji), wpływem globalizacji na różnorodność form kapitalizmu, a także na analizy dotyczące różnorodności kapitalizmu, kształtowania i wpływu polityk gospodarczych na sukces reform instytucjonalnych.

Można przyjąć, że program badawczy szkoły regulacji jest wciąż rozwijającym się programem, w ramach którego w centrum zainteresowania znajduje się analiza instytucjonalna, a także powiązania między formami instytucjonalnymi a dynamiką prawidłowości w systemie gospodarek kapitalistycznych [Jessop 2001, s. 89].

5. Zakończenie

Podejście regulacyjne jest jednym z ważniejszych kierunków ekonomicznych w ramach ekonomii heterodoksyjnej we Francji. Od recesji lat 70. XX wieku regulacjoniści starają się scharakteryzować proces ewolucji gospodarek kapitalistycznych, szukając odpowiedzi na pytanie dotyczące przyczyn trwałości systemu kapitalistycznego, pomimo kryzysów, które mniej czy bardziej regularnie nękają gospodarki.

Podejście regulacyjne rozwijane było w ramach kilku szkół, które różniły się założeniami teoretycznymi i obszarem badawczym. Program badawczy regulacjonistów przeszedł długą ewolucję: począwszy od założeń metodologicznych silnie zakorzenionych w ekonomii marksistowskiej, przez krytykę teorii marksistowskich, analizę reżimów akumulacji, do analizy szeroko pojętych instytucji. Jako program badawczy podejście regulacyjne zapożyczyło od Marksa istnienie sprzeczności w kapitalistycznym systemie produkcji, od szkoły „Annales” podejście historyczne, a od postkeynesistów makroekonomiczne narzędzia analizy. Regulacjoniści w początkowej fazie czerpali z koncepcji marksistowskich, później keynesowskich,

w końcu inspiracji szukali w nurtach postkeynesowskich, a obecnie w nurcie ekonomii instytucjonalnej.

Program badawczy podejścia regulacyjnego wciąż się rozszerza, a debata jest bardzo żywa, o czym świadczą liczne publikacje naukowe. Nawet w dominującej obecnie szkole paryskiej nie ma jednej zwartej teorii z określonym, spójnym i kompletnym zestawem pojęć. Nie ma też jednoznacznego wyjaśnienia ani kwestii metodologicznych, ani kwestii terminologicznych, chociażby w odniesieniu do jednoznacznej interpretacji pojęć takich jak podejście regulacyjne, szkoła regulacji i teoria regulacji. Być może brak koherencji w ramach tego nurtu badawczego jest przyczyną, dla której pomimo trzech dekad badań prowadzonych na szeroką skalę, na gruncie ekonomii i innych nauk społecznych, podejście regulacyjne poza granicami Francji spotyka się z niewielkim oddźwiękiem.

Literatura

- Aglietta M., 1976, *Régulation et crises du capitalisme*, Calmann-Lévy, Paris.
- Benko G., 1996, *Géographie économique et théorie de la régulation*, Finisterra, XXXI, no. 62.
- Bernis G.D. de, 1977, *Régulation et équilibre dans l'analyse économique*, [w:] *L'idée de régulations dans les sciences*, eds. A. Lichnerowicz, F. Perroux, G. Gadoffre, Maloigne, Paris.
- Boyer R., 1989, *Les théories de la régulation: Paris, Barcelon, New York. Réflexions autour du colloque international sur les théories de la régulation*, Revue de synthèse, IV S, no. 2.
- Boyer R., 1990, *The Regulation School. A Critical Introduction*, Columbia University Press, New York.
- Boyer R., 1995, *Aux origines de la théorie de la régulation*, [w:] *Théorie de la régulation, l'état des savoirs*, eds. R. Boyer, Y. Saillard, La Découvert, Paris.
- Boyer R., 2003, *Les institutions dans la théorie de la régulation*, CEPREMAP, Paris.
- Boyer R., 2004, *Théorie de la régulation. 1. Les fondamentaux*, La Découverte «Repères», Paris.
- Boyer R., 2011, *Post-keynésiens et régulationnistes: Une alternative à la crise de l'économie standard*, Revue de la régulation. Capitalism, institutions, pouvoirs. Dossier: Post-keynésianisme et théorie de la régulation: des perspectives communes, no 10, <http://regulation.revues.org/9377#tocfrom1n3> (2.05.2015).
- Chiasson-LeBel T., 2006, *Régulation et/ou internationalisation, difficile conciliation?*, *Revue Interventions économiques*, no. 33, <http://interventionseconomiques.revues.org/825> (20.04.2015).
- Coriat B., 1994, *La théorie de la régulation. Origines, spécificités et perspectives*, Multitudes École de la régulation et critique de la raison économique, Septembre 1994, <http://multitudes.samizdat.net/La-theorie-de-la-regulation.html> (24.04.2015).
- El Aoufi N., 2009, *Théorie de la régulation: la perspective oubliée du développement*, Revue de la régulation. Capitalisme, institutions, pouvoirs, no. 6 | 2e semestre/Autumn 2009: Institutions, régulation et développement, <http://regulation.revues.org/7641> (28.04.2015).
- Jessop B., 2001, *Capitalism, the regulation approach, and critical realism*, [w:] *Critical Realism and Marxism*, eds. A. Brown, S. Fleetwood, J. Roberts, Routledge, London.
- Jessop B., Sum N.L., 2006, *Beyond the Regulation Approach. Putting Capitalist Economics in their Place*, Edward Elgar Publishing Ltd, Cheltenham.
- Pęciak R., 2014, *Hierarchia form instytucjonalnych i jej implikacje w interpretacji francuskiej szkoły regulacji*, Przegląd Zachodniopomorski, vol. 1, nr 3, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 129–137.

- Ruzza Di R., Troisvallets M., 2008, *Canguilhem et les économistes; aux sources des visions régulationnistes*, Ergologia, no. 0, mars 2008, version PDF, s. 77–171, <http://www.ergologia.org/numero-acutero-0.html> (4.05.2015).
- Théret B., 1990, *La place de l'État dans les théories économiques françaises de la régulation: éléments critiques et repositionnement à la lumière de l'histoire*, Economie Appliquée, vol. 63, no. 2, s. 43–81.